

Hynek z Poděbrad

MÁJOVÝ SEN

(2. pol. 15. stol.)

Raně renesanční milostná báseň, navazující v některých rysech na středověkou milostnou lyriku, avšak její náměty jsou již přetvořeny v duchu renesančního pojetí milostné poezie. Užité bezrozměrného verše či jazykové kvality díla (např. hojné využití eufonie) ukazují na nadaného a vzdělaného básníka, jenž tvořil česky v době, kdy většina „vysoké“ poezie byla psána latinsky.

(chybí začátek)

tak s rozličným voněniem,
k tomu i s utěšeným zpívaniem,
že jest toho příliš dosti bylo,
by se to v samém ráji dalo.
Tak jsme všickni o to myslili,
bychom tuto věčně byli,
a brž i zjevně mluviec k tomu:
„Muož-li býti kde veselejší komu?“
I pravili všichni, že nemuože.
Budiž tobě chvála z toho, milý Bože,
že s nám dal v tomto světě radost,
ješto obživuje naši mladost,
jediné po smrti daj přijíti k milosti
a pojmi nás do věčné radosti,
tehdy bude všeho více než dosti.
[...]

A tak při tom toho nyní nechám,
než příhodu svú poviem vám:
Když sem byl ustal v kratochvíli,
a jiní se ote mne rozešli byli,
i jidech do pokoje svého,
když již tu nebylo žádného,
i lehnu do lože svého,
dosti bohatě ustlaného
kmenty, damašky i zlatohlavy.
Jakž dolezech, poobrátiv hlavy,
a to k pravé (abych usnul) straně,
uda mi se spáti velmi náramně.
Tu poče mi se ve snách zdáti
(vyříznuté listy)

tu mi jest hned ruky podala,
a podavši i přistúpila,
objavši mě mile i políbila,

a políbivši, takto mluvila.

Paní mluví:

„Ted jsi nyní se mnú, muoj milý, sám.
Přijde-li (k)to, běda nám!
Hádaj, co by myslili sobě?
Vieť Buoh, že sem přišla k tobě
dobrým úmyslem, nebť věrně z srdce přeji,
a téhož se zase od tebe naději!“

„Ó má najmilejší, krásná paní,
já sem se zapálil v tvém milování,
že hořiem právě jako v peci!
Prosím tvé milosti, rač se svléci
a lehnúti ke mně sem!
Pustím tě pryč přede dnem,
a ještě dobře před svítáním,
žeť já ty všecky přeráním,
ktož by tvé pověsti strážce byli,
žeť nic neustřehú, byť se zpadati měli,
a že budem zatiem kratochvíl míti,
jakž jedno sami budem chtíti.
Tu tepruv milost srovnáme s milostí,
a naobjímáme se do sytosti,
a budem veselé spolu ploditi,
i všecko, což sluší k milosti, pósobiti.
Nevzal bych za to jmění všeho světa,
budu-li tě míti vedlé svého boka!
Protož svlec se a lehni, mé utěšenie,
chceš-li, ať neumru ohněm pravého
milování!“

Paní mluví:

„Ó milý Bože, blázna takového,
kteréhož sem zvolila za milého!
By byl múdrý, nikdy by o to nestál,

aby mi mú milú čest odjal,
 kteréž sem svěřila jako ctnému,
 a ne jako lotru všetečnému!
 Že mě chceš lúpiti ze cti bez lítosti,
 buď Bohu žel mé milosti,
 kteréž sem já k tobě měla,
 a tě ve cti věrně milovati chtěla.
 A tys pak nestydatý člověk,
 že chceš mi zkaziti muoj mladý věk,
 neohlédaje se na mé urozenie,
 i na mú krásu i na mé jměnie,
 na mú víru i na mú čest,
 kteráž mi nade všecko mila jest.
 Nebo čemu bych já na světě byla,
 když bych od tebe cti zbyla?
 [...]

Paní mládenec:

„Má najmilejší, proč tak mluvíš?
 Div jest, že mě tú řeči nezabíš!
 Toť na mě právě hrom zjasna udeřil,
 že bych tomu byl nevěřil,
 abych měl dojíti této trti.
 Nadál bych se spíše smrti!
 A aby měla mysliti sobě,
 abych já měl tvú čest tobě
 nejméně čím zkaziti —
 račiž mi, má milá, jistě věřiti,
 že bych radši stokrát umřel,
 nežli o to se pokusiti chtěl!“
 [...]

Prosím, paní najmilejší,
 jako tvojoj ten najvěrnější,
 kohož ty pravíš, že v srdci máš,
 že mi toho užiti dáš,
 a nechajíc všeho zdráhaní
 lehni, má najmilejší paní!
 A lehni, mé najmilejší srdéčko,
 lehni, má přepěkná ženčičko!
 A lehni, má najkrazší ruože,
 neb mé srdce bez tebe býti nemuože!
 [...]

Mládenec mluví:

A když již lehnúti měla,
 vokolo sebe všady pohleděla,
 a řkúc: „Věčný milý Bože,
 tohoto mého těžkého hoře,
 že pro milost čest, krásu i své jmění
 dávám v jednoho muže svěření!
 Ale poněvadž pak miluji jeho,
 nepyči kusa jednoho toho!“
 Požehnavši se i vkročí do lože mého.
 I počech ji objímati s ochotným líbaním,
 s přeochootným přitiskáním;
 ana mne vždy pamatuje,
 kterak mne velmi miluje,
 abych pomněl na její čest,
 kteráž mi od ní svěřena jest!
 A já vždy kdes pěkně mluvím,
 a proto vždy svého hledím,
 zda bych jí mohl kolena rozložiti
 a mezi ně se rychle vložit,
 že mi přijde na to, slovo jakož praví:
 „Chceš-li mému, má milá, zdraví,
 ať neshořím jako v ohni,
 tehdy v stranu svú nohu pohni!“
 I zapru se svú nohú ze spaní,
 že třeskne, jakož s hřímaní,
 a psíček, kterýž pod ložem ležel,
 lekl se toho, křikem zúpěl.
 A já procítiv, na loži sedech,
 vohlédaje se, hlavu zvedech,
 a než sem ku paměti přišel,
 pohleděch — a já podušku objal
 a sedím s ní jako omámený,
 pravý blázen otřeštěný!
 Jakú sem měl ve snách žalost,
 mohla by přijíti z toho zlost,
 že jest to najevě nebylo!
 Tak mi se srdce zarmútilo,
 jako by mi otec muoj umřel.
 I vstav z toho lože,
 pryč sem odšel.

Hynek z Poděbrad

VERŠOVÉ O MILOVNÍKU

(2. pol. 15. stol.)

Vazba této skladby na středověkou poezii je patrná zvláště v pojetí lásky jako služby milované ženě, dále v motivech z tzv. svítáníček (klevety ohrožující lásku, rozednění znamená odloučení) a kladení počestnosti na první místo mezi ctnostmi. Její námět i celkové pojetí je však již renesanční.

S velikonoci o tom čase
svět se rodí znova zase,
rozličně se obnovuje,
když se již máj přibližuje,
máj, ten čas převeselý,
nenie takový přes rok celý.
A jako toho času bývá,
ješto tehdy všecko všady obžívá,
což jest byla zima umrtvila,
všecko a vsudy usušila,
to máj všecko zkrísí zase,
veselý vešken svět čině o tom čase.
A rozličně se zazelenává
po všem světě, roste tráva
po hájích, po lukách i po zahradách,
při potocích i při všech vodách.
[...]

Miloval sem jednu pěknú paní,
kteráž ve dne, v noci i na svítání
vždycky mi mé srdce ryla,
neb jest daleko ode mne byla.
Když sem ji najviec miloval,
v svém srdci za nejlepší klénot choval,
musil sem jí nevidati,
ale vždy věrně zpomínati.
[...]

A tak vždy přes tu stezku jidech,
až převelmi čistú studnici nalezech,
v níž nadjidech vodu živu,
ana se dře z skály mocí pravú,
čistý pramen bystrý maje,
živú vodu vydávaje.
I počech do ní hleděti, zpoleh na loket,
zdychaje přečasto opět,
i počech takto opět mysliti:

„Ó co bych chtěl rád netúžiti,
bych tě měl, má milá, při sobě,
spomohla by mi v této mé sirobě,
v kteréž musím pro tvú lásku býti,
najveselejí mi vši se radostí kryti“
(chybí list)
i udach mi se pohleděti okolo sebe,
uhlédach pěknú pannu, zdál mi se anjel
z nebe,
ana stojí v čistých šatech,
že se jí tak na své mysli úzasech,
a vytřeštiv na ni oči jako omámený,
i stoje, pravý blázen z brku vyražený!
Tu ta panna přečistým krokem,
hlediec na mě svým milým okem,
ke mně samému přistúpila
a takto ke mně promluvila:
„Rač tě Pán Buoh pozdraviti!“
Já počech také sotva mluviti,
řka: „Děkujiť já tvé milosti!
Tak sem se lekl, až toho dosti!“
„Milý, proč se mne lekáš?
Však nejsem obluda, to na mě znáš!“
A v tom mi své ruky podala
a mne převelmi ochotně objala.
I poče ke mně tak přepěkně mluviti,
a ten veselý máj mně chváliti,
jeho mi všicku radost vypravujíc,
i jeho povahy všecky oznamujíc,
řkúc: „Pohleď všady na vše strany,
jaký to čas převyšbraný,
ano se veselí všecko stvořeníe,
čisté barvy a vuoně rozličného kořeníe,
jako by všecko chtělo poskočiti –
a zdá mi se, že se tobě chce mysliti!
Poď teď, nedaleko tě poodvedu,
a na tak veselém místě s tebu sedu,

ješto se bude zdáti ráje dosti,
 leč jsi přemožen od žalosti;
 chciť se s tebu tak těšiti,
 jakž najlépe budu uměti,
 s přechočným častým objímáním,
 k tomu milú, čistú řečí a líbaním.“
 [...]

„Jižť od tebe odpuštění
 musím míti a pryč odjíti,
 nelze mi zde déle býti,
 neb sú lidé rozličných dómysluov,
 majíc v sobě mnoho nepotřebných slov.
 Snad by mně škodilo potom,
 kdyby nás někto spolu uhlédal,
 zlého by se o nás jistě nadál!
 Ješto si ty, ani já nemyslil na to,
 a bychme, neviemjak, přísáhli za to,
 že jsme tuto poctivě spolu byli –
 oni by ztěžka tomu uvěřili.
 Také neznám, bych tě co veselila;

spieš sem tě ještě rozsrdatěla,
 že se pálíš, jsa v túžení,
 a hledě na mě i myslíš na ni
 těžce, na tu, kteréž ty miluješ,
 jakož o tom dosti široce vypravuješ!“
 Tu sva oba zhuoru vstala
 a ochotně se rozžehnala.
 Podavši mi své ručičky,
 k tomu přepěkné hubičky,
 objímajíc mě, tak mluvila:
 „Ó bych já tak šťastna byla,
 ať bych mohla pomoci
 myšlení toho zbýti i tesknosti!
 A bude mi toho vždycky žel,
 že si vesel býti se mnú nechtěl,
 maje mne tu vedle sebe;
 vždy pravils, že teskno tebe
 po té paní, nic nemluvě o milosti.
 Tuž já na tom míti dosti
 musím a s tím pryč odjíti.“

Hynek z Poděbrad

BOCCACCIOVSKÉ ROZPRÁVKY

(2. pol. 15. stol.)

Parafráze 11 novel z Boccacciova Dekameronu vycházející z německého zpracování díla od humanisty H. Schlüssselfeldera, zvaného Arigo. Poprvé zprostředkovaly českému čtenáři žánr renesanční novely. Autor v některých textech zasazuje děj do českého prostředí a počestňuje osobní jména. K uvedeným novelám od Boccaccia připojil Hynek z Poděbrad ještě jednu vlastní krátkou prózu (O jedné pěkné paní, jménem Salomeny).

Počínají se rozprávky rozličné, a najprvé o jeptiškách takto et cetera

V jedné krajině byl jeden klášter, a ještě jest, mniský aneb panenský, kterýž sú u veliké slávy drželi a za to měli. Kteréhožto kláštera jména nepotřebí jest oznamovati, aby skrze to ten slavný klášter v své slávě veliké a svatosti zlehčen nebyl. Za nevelmi dávných časův v tom klášteře nebylo jest více panen nežli osm i s abatyší, kteráž v tom klášteře byla. Všecky panny mladé, čerstvé a zdravé byly. Ty sú měly jednoho dobrého starého člověka, kterýž jim jejich zahradu vzdělával a štěpy okopával, jako na zahradníka sluší. Však proto ten dobrý muž své malé mzdy nemohl jest záplaty mieti ani k ní přijíti bez velikého a častého upomínanie, až i s úředníkem kláštera toho počet učinil jest a ot něho záplatu přijav, odpuštění vzal, domův jest do své vsi, do Stakor, odkudž jest byl, vyšel. A když jest tam přišel, i byl jest od mnohých přivítán, až přišlo jest na jednoho mladého sedláka z té vsi, že jest jej také přivítal, kterémužto sedláku říkali Kostrba. Kterýžto zrostlý a mladý podlé sedlského běhu, k tomu drahný a velmi čerstvý pacholek byl. Kterýž se jeho otázal, kde by tak dlúho byl aneb přebýval. Ten dobrý muž starý, kterémuž říkali Nutkal, odpověděl a pověděl jest, že by byl u mnišek v tom klášteře až do této chvíle. Kostrba se ho počal tázati dále, jakým během těm mniškám v tom klášteře slúžil jest. [...]

Potom Kostrba ani spáti dobře mohl jest, počal jest mysliti, čeho by se držeti směl, aby k těm mladým mniškám do kláštera přijíti mohl. Avšak se tomu těšil, že ta všecka die-la, kteráž činil Nutkal, dělati uměl lépe než on. Ale jediné že se bál, že jest pacholek mladý, že pro jeho mladost do kláštera jeho nebudú chtítí přijíti. Však proto přemýšľoval jest se vsí pilností sám s sebou a předkládaje sobě to, kterak ten klášter od něho dosti daleko jest, a k tomu, že žádný v té krajině ani v klášteře jeho známosti nemají, protož sám v své radě učiniv povolenie i učinil se jest němým, dobrú naději maje, jestliže to předse konati bude, což jest učinil, že bez pochybnosti přijat bude od těch mnišek. A tak ustanoviv se na tom, žádnému nepověděl, kde chce jíti, v žebráčiích šatech na cestu se vypravil, k klášteru, což najspieš mohl, přišel jest. A když jest do kláštera všel, na jeho štěstí těch mnišek šafáře našel jest na dvoře, na kterémž skrze kývanie a ústy hýbanie almužny žádal jest, a počal mu ukazovati rukama, jestliže by chtěl, mu drev za to rubati a zštíepati. Šafár kázal mu dáti jísti a potom některé veliké klápty kázal jemu zštíepati, kterýchž Nutkal nikdy zštíepati nemohl. A tak Kostrba, mladý a silný člověk, ne velmi v klápty dlúho tepa, všecky zštípal jest. [...]

Kostrba počne zahradu velmi čistě dělati a velmi zřízení strojil jest ji, lépe než který zahradník kdy, což jich mívali. Mladé mnišky chvíli k němu do zahrady přicházely, poča-

ly s ním se zabývati a rozličně jemu ukazovati rukama, jakož pak jest obyčej s němými takové věci jednati. A potom počaly s ním dosti nestydatými slovy rozmlúvati a rozprávěti, jiné naděje nemajíc, než že jim nerozumí, co s ním mluví. Než abatyše ta za to měla, poněvadž bez řeči jest a bez sluchu, že jest také i bez páteho palce byl. Tak za to měla, protože netbala jest, že s ním mnoho rozmlúvaly. A v tom trefilo se, že jeden den Kostrba velmi dělal jest. A po takovém díle položil se jest k odpočinutí v zahradě. A v té chvíli dvě mnišky mladé do zahrady vešly sú blízko tu, kdež on otopčoval jest, až i uhlédal mnišky, však proto sobě činil, jako by spal. Tě dvě mnišce velmi pilně naň zhlédaly, až jedna byla nětco smělejší v tom a svobodnější i řekla jest k druhé: „Bych mohla tomu věřiti, že budeš tajiti a mlčeti, chtělať bych nětco pověděti a svůj úmysl oznámiti. Já sem sobě nejednu myslila, že tomu tak tuším, žeť se nic huře líbiti nebude nežli jako mně.“ Druhá jí odpověděla: „Pověz svobodně, o to žádného strachu neměj, nepoviem toho žádnému.“ A takž hned první odpověděla jest: „Já neviem, znamenala-lis ty toto jako já, kterak my zde těžce chovány jsme a souženy tak, že k nám sem žádný muž nesmí a nemuóž, krom toliko jedné náš starý šafář a tento němý. A protože to od některé chvíle nejednu od světských paní, kteréž k nám sem přicházejí, slychala sem, že všecka sladkost světa tohoto nemóž býti přirovnána proti sladkosti a veselí, kteréž muži a ženy, když obojí v lože stupují, jakú spolu mívají radost a utěšenie. A protože nejednu sem to sobě předsevzala, poněvadž jiného muže míti nemohu, s tímto němým úmysl mám toho pokusiti, jestli to tak, jak sem já slyšela a srozuměla, neb mi se k tomu dosti hodný a podobný zdá. Aby pak chtěl takovou věc komu pověděti, toho on učiniti nemuóže, nebo vidíš dobře, že jest čistý, mladý, ztepilý, lelek zrostlý, nemaje k tomu ani rozumu. Protož bych ráda věděla a srozuměla tvému zdání, co se tobě v tom zdá.“ „Ouvé,“ řekla jest druhá jí, „co to pravíš, zdaž nevíš, že jsme slíbily zachovati Pánu Bohu čistotu?“ I vece jí první: „Co jest těch slibuóv, kteréž se jemu slibují každý den, a proto se žádný nezdrží! Jestliže jsme jemu mnoho slibovaly, nechť toho hledá u těch, ktož mu to držeti chtí.“ Druhá jí zase vece: „A když bychom obřichatěly, kterak by se v tom nám stalo?“ Dí jí zase první: „Ty máš o to péči prvě, než se co stane a přihodí. Potom tepruv slušelo by na to mysliti, čeho by se člověk držeti měl. Neb já tobě pravím, jistě že na sto dobrých cest proti takovým věcem mohlo by se proti tomu shledati a najíti, jedné chceme-li to zachovati, abychme žádnému nepravily.“ A když druhá, větší žádostí jsúci zapálena nežli první, chtiec zvěděti, jaké by zvíře muž v takové věci býti mohl, i řekla jest: „Nu s milým Bohem, čehož žádáme, konajme!“ Tehda druhá řekla: „Vidíš dobře, že nynie jest čas nony. Viem, že spolusestry naše všechny spat šly, proto pohledme, jestli kto v zahradě. Nenie-liť žádného, což máme činiti jiného, než Kostrbu za ruku ujmúce a jej do boudy uvéstí, kdež on před deštěm rád utíká. Tu pak jedna s ním čiň podlé své vuóle a druhá na stráži stuój, neb viem, že jest také sprostný, že se ve všech věcech k tomu strojiti bude podlé vuóle a žádosti naší.“ Takž Kostrba, kterýž jest nespál, avšak činil se, jako by spal, vši jejich rozprávce porozuměl jest, k tomu se hned měl, aby jejich vuóli naplnil. Dobře sto let chvíle dlúhá mu se zdála, skúro-li bude do boudy uveden, neb jest již byl ke všemu pohotově. Mnišky se ohlédše, dobře uznamenavše, že v zahradě žádného nenie, kto by je viděti mohl, než toliko sami s Kostrbú, ihned ta, kteráž jest té věci púvod a počátek byla, k Kostrbovi šla a jej zbudila. Kterýž se nemnoho meškav, na své nohy povstav poskočil, mladú s líbezným a tichým smiením a hlavú kývaním za ruku vzav, do boudy jest uvedl. A tak nedav se za to více prositi a nabízeti, té mnišky její vuóli s její velikú libostí naplnil jest. A ona jakožto věrná, kteráž na ten čas své vuóle dosti napásla jest, druhé své sestře tolikéž učiniti dopustila jest. Kostrba se v tom velmi sprostně a prostě měl, však proto na ten čas jich obú žádosti a vuóli dosti učinil jest, a s dobrú myslí obě od něho odesly sú.